

egyik aktivistája lekapcsolja a házban az áramot, erőszakosan kiközkenti a családot a technika által létrehozott burokból. Őket azonban már sem erőszakkal, sem észérvekkel nem lehet rábírní a virtuális élet elhagyására. Az emberiség látszólagos, technikafüggő fejlődése áll Ódor Ákos *Hasznos találmány* című novellájának középpontjában is: amikor az egyik férfi létrehoz egy hagyományos nőt, az csak szobadísznek lehet alkalmas, hiszen csupán két keze van, és nincs még antigravitációs hajtóműve sem. A technika hatására minden kényelmes és praktikus, de az ember megszűnt a hagyományos értelemben embernek lenni.

*

Az antológia novelláinak áttekintése megmutatja, hogy az utópiák a tudományos-fantasztikus irodalom eszköztárának, témaköreinek felhasználásával a hagyományos emberi kérdéseket vetik fel, csak a hangsúlyok tolódtak el valamelyest. A science fiction és az utópia összekapcsolódása továbböröklődött a 21. századba, együtt az emberiség megoldatlan problémáival és félelmeivel. De az is az örökség része, hogy a sötét víziók nem jóslatok, nem prognózisok, csak egy racionálisan elképzelhető jövő változékony útjai.

Nagy Ágoston

AZ ÚJ ATLANTISZ ÉS A POLITIKAELMÉLET

Francis Bacon *Új Atlantisz* című műve Thomas More 1516-os *Utópiája* és James Harrington 1656-os *The Commonwealth of Oceania* mellett a kora újkor legfontosabb és legnagyobb hatást kiváltó angol utópiáinak egyike. Műfajilag – és részben tematikailag – időben legközelebbi rokonaként Tommaso Campanella 1602-ben olaszul írt és latin nyelven 1623-ban megjelent *Napvárosát*, illetve Johann Valentin Andreae 1619-es *Christianopolisát* említhetjük.

Az *Új Atlantisz* technikáról, tudományról és ezek társadalmi összefüggéseiről alkotott progresszív víziója – a korábbi utópiák tudományképének zártsága miatt – újszerűnek tűnhet fel, így talán az sem véletlen, hogy Bacon műve a science fiction műfaji előzményei vagy eszmetörténeti forrásvidéke kapcsán is rendre előkerül.¹ Például kezelhető akár úgy is, mint a fantasztikus „prognosztika”, azaz a jövőről való tudás irodalmi-filozófiai megjelenítésének egyik első alpműve.² De a fikció vagy a társadalomelméleti mondanivaló mellett sokan a modern természettudományos kutatómunka intézményrendszerének és részben módszerének megalapozóját látják benne. Tény, hogy a legtöbb interpretáció szerint az a terület, amelynek kapcsán Bacon szövege a legtöbb újdonságot nyújtja, az a tudomány, illetve az ehhez szorosan hozzákapcsolt technika, technológia. Lewis Mumford híres esszéjében az *Új Atlantisz* kapcsán elsősorban éppen ezt, a tudomány és a technológia között megteremtett, a maga korában újdonságként ható viszonyt jelöli meg az utópia fő novumaként. Azaz mindenekelőtt az utolsó rész, a „Salamon Házában” folyó kísérletezések és a baconi prognózis jelentőségét emeli ki, úgy, hogy az elkövetkező évszázadokra extrapolálva újraértékeli Baconnek az alkalmazott, kísérletek sokaságán alapuló tudományról mint technológiáról alkotott elképzeléseit, felvetve a társadalmi felelősség problémáját is a modern természettudományos kutatásokkal és a modern technikai vívmányokkal kapcsolatban.³

1 Raymond WILLIAMS, *Utopia and Science Fiction*, Science Fiction Studies 1978/3., 206.

2 Julij KAGARLICKIJ, *Realizmus és fantasztikum*, Helikon 1972/1., 17.

3 LEWIS MUMFORD, *Bacon: A tudomány mint technológia = Uő., A gép mítosza*, szerk. KODOLÁNYI Gyula, Európa, Budapest, 2000, 218–234.

A könyvet a modern természettudományok fejlődése felől megközelítő interpretációk általában az *Új Atlantisz* utolsó harmadának fontosságát emelik ki, mint olyan tudományos víziót, amely mindenekelőtt Bacon tudományos programjának gyakorlati megvalósítási lehetőségeit igyekszik demonstrálni. A kutatást és az emberi megismerést akadályozó „idolumoktól” megszabadult induktív megközelítés fontosságát hangsúlyozó baconi program ugyan töredékes, gyakran következtetlen és a gyakorlati kutatásokhoz is csak nehézkesen szolgál „organonként”, ám tény, hogy a természettudományok szerepét az *Új Atlantisz* addig ismeretlen súllyal állítja a társadalmi-politikai problémákat egy ideális közösség fikcióján keresztül tematizáló utópikus műfaj középpontjába. Eredetisége talán nem is abban áll, hogy befejezett és minden részletében kifejlesztett rendszert alkot, hanem inkább magában az induktív megközelítés alkalmazhatóságának a hangsúlyozásában.⁴ Bacon ebből a szempontból nem mint a tudományos módszer megújítója lesz fontos és eredeti gondolkodó, hanem inkább mint „tanító”, aki felhívja a figyelmet arra, hogy az „új tudományok” műveléséhez újfajta (kísérleti) módszer és szervezeti keret szükséges.

Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az *Új Atlantisz* – bizonyos mértékben és következetességgel – az *Esszéken* kívül talán Bacon egyetlen szépirodalmi vagy inkább szépirodalmi eszközökkel is dolgozó, ám komoly politikai mondanivalót is tartalmazó munkája. Ez a tény önmagában is számtalan kérdést vet fel a szöveg befejezettségével-befejezetlenségével,⁵ tagolásával vagy éppen a mű megalkotásának intencióival kapcsolatban.⁶

Az, hogy a saját korában mennyire újító szellemű az *Új Atlantisz*, illetve mennyiben támaszkodik az angol és európai eszmetörténeti hagyományban már meglévő képzetekre és toposzokra, kulcsfontosságú kérdés a mű megértése szempontjából. Bármennyire is fontos Bacon munkájának a tudománytörténet vagy éppen a „fantasztikus irodalom” oldaláról való megközelítése, nem olvashatjuk csupán a baconi tudományfilozófia demonstrációjaként vagy izgalmas „prognózisként”.

Bacon utópiája tehát minden eredetisége ellenére sem függetleníthető saját korának eszmetörténeti kontextusától, hiszen maga is egy

4 Loren C. EISELEY, *Francis Bacon as Educator*, Science 1961, 1199.

5 Vö. David SPITZ, *Bacon's „New Atlantis”. A Reinterpretation*, Midwest Journal of Political Science 1960/1., 52–61.

6 Quentin SKINNER, *Jelentés és megértés az eszmetörténetben = A koramodern politikai eszmetörténet cambridge-i látképe*, szerk. HORKAY HÖRCHER Ferenc, Tanulmány, Pécs, 1997, 49.

olyan hagyományban áll benne, amely az ideális társadalomról alkotott korabeli „versengő” elképzelésekből tevődik össze. Kontextuson ezért természetesen nem a környezeti determinációk sorát kell érteni, hanem azokat az elsősorban nyelvi kereteket, amelyekben belül a szerző számára bizonyos problémák elgondolhatók és kifejezhetők, a másik oldalról pedig befogadhatók és reflektálhatók voltak.

A történeti kontextus azért fontos, mert a nagy földrajzi felfedezések korában és a tőkés társadalom kialakulásának kezdetén járunk, ami nyilvánvalóan gondolkozásra késztet egy Baconhoz hasonló, politikával is kacérkodó gondolkodót, és azért is, mert korának problémái gyakran közvetlen utalásokon keresztül is megjelennek az *Új Atlantisz*ban. Bacon műve tehát – mint részben politikai, részben tudományos vagy éppen „tudománypolitikai” program – nem csupán a *Novum Organum*-ban is lefektetett indukciós módszer kidolgozására tett kísérletbe és a *The Advancement of Learning* programjába ágyazódik bele, hanem a 16. század végének és a 17. század elejének politikai, tudományos és filozófiai diskurzusaiba is.

Természetesen ez a dolgozat nem vállalkozhat arra, hogy Bacon híres utópiáját, amelyről könyvtárnyi szakirodalom áll rendelkezésre (sőt ilyen címmel egy, a technológia és társadalom összefüggéseivel foglalkozó tudományos folyóirat is létezik),⁷ akár csak egyetlen kiemelt szempont vagy megközelítés felől részletetekbe menően elemezze, csupán azt a szerényebb célt tűzi maga elé, hogy a politikaelmélet történetének ürügyén vázlatosan bemutassa az *Új Atlantisz* fontosabb rétegeit és ezek lehetséges eszmetörténeti közegét.

Kontextusok

Mint arról korábban már volt szó, az *Új Atlantisz* legközvetlenebb kontextuális kerete a baconi korpusz, különösen Baconnek a (természet)-tudományok szerepéről, illetve saját gyakorlati tudományos tapasztalatairól szóló szövegei. A témával foglalkozó kutatók is elsősorban ebből indulnak ki, akár koherenciát, akár valamiféle inkoherenciát keresve az angol filozófus módszertani értekezései és (szándékolatlan vagy szándékolatlanul töredékes) utópiája között.

Bacon már művének címében is utal az antikvitás Plátón *Kritia*-száiban és *Timaios*-száiban kifejlesztett Atlantisz-hagyományára, sőt Plátón

7 Lásd www.thenewatlantis.com.

feltűnik a névtelen elbeszélőnek a bensalemi társadalmi-politikai elitel folytatott beszélgetéseiben is, ám amennyiben ennél tovább kívánunk lépni, az összehasonlításra használt tágabb keretet általában a kor (a 16–17. század) egyéb utópiái jelentik. Különösen Campanella *Napvárosával* és More ekkor már több mint száz éve megjelent *Utópiájával* vetik gyakran össze Bacon munkáját. Az *Új Atlantisz* erre kétségkívül lehetőséget nyújt, hiszen míg More szövege az (angol) utópikus hagyományt megalapozó munka, addig a *Napváros* keletkezése időben nagyon közel esik a baconi mű megszületéséhez, így azt – bár erre egyértelmű bizonyítékok nincsenek – Bacon akár még olvashatta is.⁸

A korai utópiák eszmetörténeti kontextusa azonban ennél jóval tágabb. A 16–17. században az utópikus gondolkodás csupán egy a társadalmi, politikai, gazdasági változásokra reflektáló irányzatok közül. Az ideális közösségről alkotott korabeli elképzeléseknek négy – a bőség földjét megjelenítő, részben antik toposzokból építkező későközépkori, ám a kora újkorban is továbbélő Cockayne-hagyomány⁹ együtt öt – nagyobb csoportját különíthetjük el. Ezek az „Árkádia”, a „tökéletes morális közösség”, a „millenizmus” és az „utópia” tradíciói.¹⁰ Az eszményi társadalomról és a társadalmi eszményekről folytatott politikai diskurzus két hagyománya, azaz az egyén morális alapú törekvése ön maga jobbítására a humanizmus és a „politikai nyelvként” is meghatározható neosztoikus gondolkodás oldaláról,¹¹ valamint a jobb társadalom vágyát és a politikai közösség problémáinak megoldását egy *deus ex machinától* váró protestáns millenizmus¹² mennyiségileg is jóval nagyobb szerepet játszott a korai utópiák Európában, mint az antik előzmények után ismételtelen felbukkanó utópikus jellegű munkák.¹³

Az utópiák teljességre és rendszerességre törekedve az elfogadott értékek egy adott készletét sokkal inkább beleépítik a politikai gyakorlatba, mint az egyént a központba helyező vallásos erkölcsi intéseket

8 Eleanor Dickinson BLODGETT, *Bacon's New Atlantis and Campanella's Civitas Solis. A Study in Relationships*, Publications of the Modern Language Association of America 1961, 764.

9 Vö. James C. DAVIS, *Utopia & the Ideal Society. A Study of English Utopian Writing 1516–1700*, Cambridge UP, Cambridge, 1981, 20; Arthur Leslie MORTON, *Angol utópia*, Kossuth, Budapest, 1974, 9–45.

10 Vö. DAVIS, *Utopia & the Ideal Society*, 22–40.

11 Gerhard OESTREICH, *Neostoicism and The Early Modern State*, szerk. Brigitta OESTREICH – Helmut Georg KOENIGSBERGER, ford. David McLINTOCK, Cambridge UP, Cambridge – New York, 1982.

12 Davis, *Utopia & the Ideal Society*, 36.

13 James C. DAVIS, *Utopianism = The Cambridge History of Political Thought 1450–1700*, szerk. James Henderson BURNS, Cambridge UP, Cambridge, 2006, 329.

tartalmazó munkák.¹⁴ A kora újkor utópiái a politikai diskurzusoknak ebben a tágabb kontextusban nem csupán az aktuális politikai rendszert, valamint a társadalmi, gazdasági struktúrákat és problémákat teszik kritikájuk tárgyává, hanem az eszményi társadalomról alkotott elképzelések már említett egyéb megjelenési formáit is. Különösen a keresztény humanizmusnak és a neosztoicizmusnak az egyének belülről vezérelt erkölcsi megújulásba vetett hitét és a millenizmusnak a „jelennel való egyesülésre” törekvő chiliasztikus várakozását¹⁵ kritizálja a 16–17. században (ismét) szárba szökkenő utópikus gondolkodásmód.

Az utópiák „funkcionális struktúrájának” bemutatása, melyet Ricoeur javasol,¹⁶ és amelynek lényegi eleme az „alternatív életmódok világának” a felmutatása, elsősorban abban nyilvánul meg, hogy az utópia mint műfaj a saját korának problémáira reflektálva a politikai közösség egészét, illetve annak ideális megszervezését állítja a középpontba. Az utópia az önmagát a különféle vallási-etikai útmutatások alapján morálisan és ezáltal társadalmilag is átforgató és kondicionáló egyénről – vagy a fejedelmi tükrökben a fejedelemtől – kialakított, a reneszánszban virágzó elképzelések helyett mindig valamilyen politikailag megszervezett és lehatárolt kollektívumra utal. Ennek az az oka, hogy az „ideális erkölcsi közösséghez” kapcsolódó elképzelésekkel szemben a korai utópikus gondolkodás alapvetően nem feltételez radikális változásokat és változtathatóságot az emberi természetet illetően, így elsősorban az egyének feletti irányítás megszervezésére és az ehhez szükséges intézmények létrehozására irányul.¹⁷

Ez természetesen a „politika” végét is jelenti az utópia fiktív terein belül, hiszen egy totálisan megszervezett ideális társadalomban már nincs szükség olyan további vitákra és diskurzusokra, amelyek a társadalmi elosztásról, az alapvető értékekről vagy a kívánatos politikai rend alapjairól szólnak. A műfaj névadója, More műve például – miután szatirikus látteleletet adta a korabeli angol viszonyoknak – eszményi társadalmában a közösségi érdekeket egyfajta kommunisztikus keretben az egyéni tulajdon, és ezáltal az egyéni érdekek elé állítja, ami többek között az öltözködés uniformizálásában is megjelenik. Campanella *Civitas Solis*ában ez az utópikus alapgondolat nagyon hasonlóan jele-

14 *Uo.*, 330–333.

15 MANNHEIM Károly, *Ideológia és utópia*, Atlantisz, Budapest, 1996, 248.

16 Paul RICOEUR, *Ideológia és utópia = Politikai antropológia*, szerk. ZENTAI Violetta, Osiris – Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1997, 124.

17 DAVIS, *Utopia & the Ideal Society*, 37–38.

nik meg a magántulajdon helyébe állított közösségi tulajdonnal, legradikálisabb formájában pedig szexualitás szabályozásával kapcsolatban.

Bacon „keresztény utópiájában”¹⁸ az eltérések az említett két híres utópikus szöveghez és az említett utópikus diskurzushoz képest több területen is jelentősek. A kívánatosnak tartott társadalmi-politikai rendszer bemutatása az *Új Atlantisz*ban, talán befejezetlensége miatt is, nem nyújt az utópiákra jellemző holisztikus és lezárt víziót, illetve követhető politikai útmutatást az olvasók számára. Ezzel van összefüggésben az is, hogy egyes értelmezések szerint Bensalem társadalma – részben reflektálva a korabeli angol monarchia viszonyaira – szinte már „szociálisan konzervatív” mondható, különösen More vagy Campanella radikalizmusának fényében.

Politikaelmélet és technikai utópia

Az eddigiek alapján jól látszik, hogy amennyiben a baconi utópiában megjelenő politikaelméleti vagy a koraujkori értelemben vett politikatudományi elképzelésekre vagyunk kíváncsiak, nem kerülhetjük meg a (természet)tudomány és a technológia fejlődésének, illetve ennek az ideális politikai közösségre gyakorolt hatásának kérdését. A technikai vívmányok és a tudományok haladásának leírása tehát nem függetleníthető az utópia mint irodalmi igényekkel is fellépő műfaj eredendően politikai konnotációjától. Ezért az *Új Atlantiszt* mint technikai-tudományos és mint politikai utópiát egyszerre érdemes az utópikus hagyomány alapvetően társadalmi reflexiókat tartalmazó korabeli kulcsszövegeivel együtt vizsgálni, és kiemelt figyelmet fordítani a természet-tudományos és tudományszervezési problémák, illetve a műben kirajzolódó eszményi társadalom politikai aspektusaira is.

Ami a mű politikaelméleti hozadékát és Baconnek az ideális társadalomról alkotott elképzeléseit illeti, a legfontosabb kérdés az utópia két nagyobb szerkezeti egységének egymáshoz való viszonya. Ennek vizsgálata Bensalem szigetére vetődő utazók narratívájának – megismerkedésük a sziget társadalmával és történelmével – mint az elképzelt ideális közösség szociális és politikai viszonyairól szóló leírásnak, valamint az utolsó fejezet Salamon Házáról mint tudományos műhelyről szóló, szinte taxatív jellegű felsorolásának az összevetését igényli. J. C. Davis például – a drámák mintájára – három nagyobb egységre

18 BOROS GÁBOR, *Francis Bacon = Filozófia*, főszerk. Boros Gábor, Akadémiai, Budapest, 2011, 642.

osztja fel az *Új Atlantiszt*. A „prológust” az egész műnek keretet adó, Peruból a Távols-Kelet felét tartó hajóút leírása és a bibliai elemekkel átszőtt, „csodás” megérkezés képviseli. Az első „felvonás” a sziget és a külvilág kapcsolatáról szól, a harmadik pedig Új Atlantisz leírásáról, amelynek egyik legfontosabb és egyben utolsó része éppen a Salamon Házának működéséről és találmányairól szóló beszámoló.¹⁹

Bensalem társadalmának „konzervativizmusa” és a tudomány-technikai haladásra épülő kutatói közösség mint egy „hasznos ismeretek előállítására képes gép”²⁰ dinamikája látszólag ellentmond egymásnak. Még akkor is nehezen összebékíthetőnek tűnik a kettő párhuzamos egymás mellett élése, ha elfogadjuk, hogy Bacon számára a természet megismerése és ezáltal az ember hatalmának növelése már csak a *duplex veritas* elve²¹ miatt sem összeférhetetlen a teológia igazságaival.

Az elképzelt sziget Salamon Háza által képviselt tudományos „gépezet” és Bensalem társadalmának közötti viszony legfontosabb jellemzője a kölcsönös elszigeteltség. A „gépezet” és annak tekintélye itt nem pusztán a lenyűgöző konkrét mechanikus és egyéb találmányok sorát jelenti, hanem magát Salamon Házát, amely specializált feladatokat betöltő emberi „alkatrészekből”, azaz az ott dolgozó tudósokból áll.²² A zárt és szakmailag hierarchizált tudományos közösség fő feladata pedig az, hogy különféle kísérleteket végezve formálja át a sziget természeti környezetét.²³

Érdemes ezt összevetni a fentebb említett néhány kortárs utópia elképzeléseivel. Amíg például More-nál az alkalmazott tudomány mint elsősorban mezőgazdasági technológia a föld megművelésének és ezen keresztül az ínség leküzdésének egyre hatékonyabb eszközeként jelenik meg – olyannyira, hogy ehhez külön tudományos intézményrendszer sem tart szükségesnek a szerző –, addig Campanellánál a tudást (és nem pusztán a természettudományos tudást) maga a város tárolja és osztja újra, amely tudás azonban lezárt és kanonikus, s a fölötté való rendelkezés joga egy autoritárius és hierarchikus rendet illet meg. Andreae lutheránus *Christianopolis*ában pedig, bár a tudományos oktatásra és annak intézményrendszerére nagy hangsúly helyeződik, az elképzelt állam életét egy erőteljesen keresztény „társadalomtudomány” uralja.²⁴

19 DAVIS, *Utopia & the Ideal Society*, 107.

20 MUMFORD, *Bacon: A tudomány mint technológia*, 224.

21 BODOR ANDRÁS, *Francis Bacon élete és művei* = FRANCIS BACON, *Új Atlantisz*, Kriterion, Bukarest, 1976, 18–19.

22 LEWIS MUMFORD, *Utopia, the City and the Machine*, Daedalus 1965, 289.

23 JUDAH BIERMAN, *Science and Society in the New Atlantis and Other Renaissance Utopias*, PMLA 1963/5., 495.

24 *Uo.*, 496.

Bacon *Új Atlantisz*ában erről nincs szó, hiszen a társadalomtól elszeparált tudományos közösség a természet tanulmányozása révén nyert hatalmával és találmányaival nem gyakorol közvetlen politikai nyomást Bensalem állami intézményrendszerének, társadalmának és jogrendszerének átforgalmazása érdekében. Holott erre már csak azért is meg lenne a lehetősége, mert a tudományos komplexum része egy olyan „ház” is, „ahol mindenfajta hamis tüneményt, megtévesztő jelenséget, illúziókat és más fortélyosságokat” mutatnak be és kísérleteznek ki professzionális szinten, amelyekkel akár be tudnák csapni az emberi érzékeket is.²⁵

A bensalemi tudományos apparátus elszigeteltsége látványos, annak ellenére, hogy Salamon Házának jelmondata az ember hatalmának és jólétének növelésében foglalható össze. Solomona, az alapító és a sziget „törvényadója” (aki nem keverendő össze az ószövetségi Salamonnal, az intézmény névadójával)²⁶ célja éppen az volt, hogy az „idolumoktól” mentesen „felkutassa és felfedezze minden dolog belső és igaz természetét, és ezáltal azoknak létrehozásáért a teremtő Isten dicsőségét nagyobbá tehesse, az emberek pedig használatukkal nagyobb nyereségre tegyenek szert”.²⁷ A tudományos és technikai újításokra létrehozott intézményrendszer mögött tehát alapvetően hármass célkitűzés áll. Ez egyrészt jelenti a tudományos kutatást és megismerést mint látszólag öncélú tevékenységet. Másrészt utal az új tudományos eredmények vallási felhasználhatóságára, amely nyilvánvalóan a meglévő társadalmi rendet és annak uralkodó elitjét – egyfajta papságra emlékeztető tisztviselőréteget – erősíti meg. A Ház harmadik és társadalmi szempontból talán a legfontosabb célja pedig a társadalom egészének jólétét és gazdagodását elősegítő technológiai vívmányok előállítására. Ugyanakkor a műnek abban a részében, ahol Salamon Házának leírása található, és ahol Bacon számtalan kísérletet és technikai novumot sorol fel, csupán elvétve utal a különböző találmányok gyakorlati hasznára és a társadalom felőli visszacsatolásra. Kivételt leginkább az emberi test állapotával és egészségének megőrzésével kapcsolatos felfedezések jelentenek;²⁸ ilyenek az „Egészség termei”, a betegségeket gyógyító

25 BACON, *I. m.*, 100–101.

26 A két név közötti összefüggésről lásd Andrew M. COOPER, *The Collapse of the Religious Hieroglyph. Typology and Natural Language in Herbert and Bacon*, Renaissance Quarterly 1992, 109.

27 BACON, *I. m.*, 68–69.

28 Jerry WEINBERGER, *An Introduction to the Reading of New Atlantis*, The American Political Science Review 1976/3., 865–885, különösen 881.

fürdők és különösen az oltási és szemzési kísérletek eredményeképpen megszülető gyógyhatású gyümölcsök, valamint a belőlük készített italok, amelyekkel a Bensalem partjaihoz vetődő utazókat is megkínálják.

A stabil, a kereszténységen alapuló, szinte statikus társadalmi rend és a dinamikus, újabb és újabb kutatásokra ösztönző tudományos szervezet közötti nehezen feloldható kettősségnek több magyarázata is lehet. Bensalem patriarchalizmusa, melyet elsősorban a Tirszán mint családfő „törvényhozása”²⁹ testesít meg, és idealizált vallásossága, amely a „könyörületesség” (vagy a keresztény karitás) erényére épül, ám nem aszketikus – gondoljunk csak More-ral szembeállítva az „elöljárók” vagy „papok” díszes ruházatára – Bacon „mérésékelt konzervatívizmussával” és a politikai változásokkal szemben tanúsított gyakorlatiasságával magyarázható.³⁰ Az *Új Atlantisz* társadalmának konzervatív vonásai így olyan megőrzendő értékekre utalhatnak – felnagyítva a szigetlakók emberfeletti módon humánus magatartását és tökéletes kereszténységét – amelyek a kora újkorban, a modernség kezdetén éppen átalakulóban vagy eltűnőben voltak.

Másrészt a radikalizmus hiánya és a sziget kereszténységének túlhangsúlyozása értelmezhető olyan retorikai eszközként is, amely a kor számára ismerőset és elfogadottat az újdonsággal (a professzionális tudományos szervezet és a technológia primátusa) ötvözve elfedi a fejlődésről alkotott vízió lehetséges árnyoldalait, és befogadhatóvá teszi az *Új Atlantisz*t a kor szélesebb rétegei számára is.³¹ Ezáltal viszont a technikai fejlődést előrevivő, a tudományos intézményrendszer autonóm működésének eredményeképpen megszülető dinamikus „technológiai tudásnak” a társadalmi-politikai rendszerre, illetve az erkölcsi (és politikai) tudásra tett hatása kiszámíthatatlan és megjósolhatatlan marad.³² Amit More vagy Campanella utópiájában a társadalmi rend statikusságára, illetve a tudományos tudás lezártóságára építve sikeresen megoldott, arra Bacon nem adott választ, hiszen sem az általa elképzelt társadalom, sem a Salamon Házaként elnevezett tudományos közösség – Mumford szavaival élve – „nem rendelkezik beépült módszerekkel növekedésének irányítására vagy a felhasználható roppant energia szabályozására”.³³

29 Christopher KENDRICK, *The Imperial Laboratory. Discovering Forms in the „New Atlantis”*, English Literary History 2003/4, 1035.

30 DAVIS, *Utopia & the Ideal Society*, 134–135.

31 Robert K. FAULKNER, *Bacon's Two-Fold Politics of Progress*, Polity 1988/1., 116.

32 DAVIS, *Utopia & the Ideal Society*, 137.

33 MUMFORD, *Bacon: A tudomány mint technológia*, 230.